

Opis źródła:

List Katarzyny Smaciarz [od 1898 Smreczyńskiej¹] (1846-1936) do syna Franciszka szerzej znanego pod pseudonimem Władysław Orkan. Autorka listu pisze o trudach egzystowania na galicyjskiej wsi, ciężkiej pracy na roli, jak również braku pieniędzy na podstawowe wydatki. Mimo tych trudności Katarzyna stara się wspierać swoich synów Stanisława i Franciszka. Katarzyna, która była niepiśmienna dyktowała osobom postronnym treści listów przez co język, którym są one pisane częściowo odzwierciedla gwarę jakiej wówczas używali chłopci w powiecie limanowskim, gdzie znajdowała się wioska, w której mieszkała rodzina Smaciarzy vel Smreczyńskich. W transkrypcji starano się utrzymać oryginalny charakter listu objaśniając poszczególne zwroty w kwadratowych nawiasach. Ponadto osoba przepisująca list nie kończyła zdania używając w tym celu kropek, lecz zaczynała nową myśl po przecinku, także ten element oddano w oryginale dodając w miejscu gdzie zdanie się kończyło [.]

Miejsce przechowywania oryginału źródła:

Biblioteka Jagiellońska, Oddział Rękopisów, sygn.. Rkp. 8656 III.

Tekst źródła:

List Katarzyny Smaciarz do syna Franciszka z 24.07.1897

Kochany Franiu,

24.07.1897

My w domu Bogu dzięki zdrowi, a czasem to się tak upracujemy, że się ruszać nawet nie można, ale to przechodzi powoli, [nieczytelne słowo] w równiach mórg trawy za 3 zł. 40 kr.² Zebraliśmy teraz na ty [tej] pogodzie, [.] [B]bendzie [będzie] przynajmni [przynajmniej] za to co na łąkach zbiorą koniczyny, [.] [U]urodzaje Bogu dzięki doszyć [dosyć] ładne, ziemniaki nowe jedliśmy dwa razy też [też] doszyć [dosyć] ładne, w co się tyczy tych głównych wydatków toć już krowę na to sprzedam, a o jednyj [jednej] krowie się musimy obchodzić, ale i to się tem nie spłacę bo Hance do Olszówki mam dać 42 zł. a teraz gwałtu na mnie tysiąc [tysiąc], a procentu ot [od] piniendzy [pieniędzy] 16 zł. szewcowi do Kasinki, ali

¹ Zmiana nazwiska była zjawiskiem, które występowało wśród galicyjskiej ludności chłopskiej. Miała ona pokazać, że dany człowiek czy rodzina posiadają wyższy status niż zwykli włościanie.

² W Austro-Węgrzech wybijano gulden, który w Galicji wówczas funkcjonował jako tzw. złoty reński (zwany w liście złotym). Dzielił się on na 60 krajcarów. J. A. Szwaagrzyk, Pieniądz na ziemiach polskich, Wrocław 1973, s.

[ale] nich będzie jak Bóg da, [...] [P]prawda, że próc [prócz] tego mam bardzo wiele różnych [różnych] wydatków i drobnych długów do załatwienia, ale może Bóg dać że kiedyś bendzie lepiej [będzie lepiej], tak samo i my kochany Franiu pocieszamy się tą lepszą przyszłością [przyszłością] cieszy mnie to bardzo kochany Franiu ze pomimo tych wszystkich kłopotów nie tracisz szerca [serca], bądź dobrej myśli kochany Franiu bo nasz [nas] pan Bóg nie opuści, [...] [J]ja nie tracę nadziei w miłosierdziu Boskim to tylko nasz [nas] pan Bóg na taką próbę wystawił, o mnie się kochany Franiu nic nie frasuj tyle bo jak Bóg da to przecie może to wszystko przejdzie, [...] [J]jakby Staś dostał to go prosz odemnie żeby mi pożyczył choć na ten procent, to bym się prędzej jakoś wybraniela [wybroniła], a jeżeli nie to trudno to niech się pcha jak może, [...] [U]ucieszyłybyśmy się bardzo gdybyś był do domu przyjechał ale to trudno, pocieszamy się tem [tym] że we wrześniu przyjedziesz ze Stasiem, żeby ci tylko Bóg [słowo miłościwy przekreślone] miłosierny dopomóg [dopomógł] w nauce żebyś mógł [mógł] maturę zdasz [zdać] bo wtenczas byśmy się wspólnie cieszyli, [...]

[P]pozdrawiamy cię szerdecznie [serdecznie] Stasia, Walercie, ojców a malijkij [malutkiej] Helci zaszyłamy [zasyłamy] tysiączne [tysiące] ucałowania, takorze [także] wasz [was] wszystkich pozdrawiają z ogronika ciotka wraz z mężem i naci domownicy, [...]

K. S.

Słowniczek pojęć:

Staś – Stanisław Smreczyński (1872-1954) nauczyciel w krakowskich i tarnowskich szkołach. Hobbistycznie zajmował się badaniem owadów. Autor wielu artykułów z dziedziny entomologii.³

Walercia – Waleria Smreczyńska z d. Kirschner, żona Stanisława z którym wzięła ślub w 1896 r.

Helcia – Helena Smreczyńska (1897-1980), córka Stanisława i Walerii. W 1917 r. wyszła za mąż za Adama Przybylskiego.

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy)::

³ Władysław Orkan, *Listy 1891-1910*. Tom 1., [red. Grzegorz Brodacki], Warszawa 2012, s. 433; R. Wojtasiuk, *Prof. Stanisław Smreczyński sen.*, „Wszechświat”, nr 2, (1955), s. 77.

1. Z jakimi problemami zmagala się galicyjska wieś na przełomie XIX i XX wieku?
2. Odpowiedź na podstawie własnej wiedzy opierając się o tekst źródłowy (szkoła podstawowa)
3. Jak zdaniem ucznia wyglądały relacje na linii Stanisław i Franciszek Smreczyński z ich matką Katarzyną?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Kim był Władysław Orkan i jakie ma on zasługi dla polskiej kultury?
2. Franciszek i jego brat Stanisław byli chłopskimi synami, którym udało się zdobyć wykształcenie i „wysferzyć”, a więc opuścić stan chłopski i wejść w szereg inteligencji. Jakie inne osoby z tego okresu przeszły podobną drogą co synowie Katarzyny Smreczyńskiej?
3. Jakie były powody wyludniania się wsi galicyjskiej na przełomie XIX i XX wieku?

Wskazówki:

Szukając odpowiedzi na powyższe pytania należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na sytuację chłopów w Galicji w XIX wieku, jak i również procesy ich emancypacji po zniesieniu pańszczyzny w 1846 r. Warto w tym celu zapoznać się z biografiami takich postaci jak Władysław Orkan, Franciszek Bujak czy Stanisław Pigoń. Ich przykłady doskonale obrazują sytuację ludności chłopskiej, która mimo wielu ekonomicznych problemów starała się kształcić swoje dzieci widząc w edukacji szansę na lepsze jutro dla nich.

Literatura pomocnicza:

Banach A. K., *Kariery zawodowe studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego pochodzenia chłopskiego z lat 1860/61 – 1917/18*, Kraków 2009.

Pigoń S., *Z Komborni w świat: wspomnienia młodości*, Kraków 1946.

Szafraniec Bogna, *Franciszek Bujak (1875–1953). Życie, działalność naukowo-dydaktyczna i społeczna*, Toruń 2009.

Kobylińska J., *Obraz matki w utworach Władysława Orkana*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, Z. 192, (1997), s. 103-113.

Krzyżanowski J., *Władysław Orkan*, „The Slavonic and East European Review”, Tom. 9/25, (1930), s. 216-218.

Najważniejsze cezurę:

List został napisany w lipcu 1897 r. kiedy Władysław Orkan był dopiero u początku swojej literackiej kariery. Wówczas był on jeszcze przed egzaminem dojrzałości i studiami na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Tomasz Jacek Lis